

Vykoupil, Libor

Jakub Malý jako historik Spojených států amerických

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1992, vol. 41, iss. C39, pp. [67]-79

ISBN 80-210-0437-1

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102529>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LIBOR VYKOUPIĽ

JAKUB MALÝ JAKO HISTORIK SPOJENÝCH STÁTŮ AMERICKÝCH

Jakub Malý (1811—1885) byl zkušeným a velmi plodným popularizátorem. Dokonce i jeho odpůrci jej považovali za jednoho z našich nejsavějších literátů 19. století. Ať již jej hodnotí poměrně pozitivně, nebo jej zcela zatracují, v otázce jeho literární potence panuje naprostá shoda — byla nadprůměrná.¹

Nepřekvapí proto, že vedle původních vzpomínek na naše národní obrození, řady životopisných studií, popularizačních prací z českých dějin a množství překladů, vedle podílu na vydání několika děl encyklopedického charakteru a na vydávání časopisů se Jakub Malý zapsal do naší historiografie jako autor prací o amerických dějinách.² Podrobnější studium těchto zdaleka ne původních, ale obsáhlých studií nás musí přivést k názoru, že celkový obraz Malého — historika a publicisty není vůbec tak truchlivý, jak jej vytvořila mladší generace literátů okruhu májového a jak jej později převzali beze zbytku literární historici.³ Těm ležel v žaludku nejvíce odmítavý vztah Malého k Havlíčkovi, který jako

¹ Vlastně Jakub Josef Budislav Malý; podrobné údaje o něm in: *Slovník naučný*, red. F. L. Rieger, díl V., Praha 1866, s. 78 nn. Pozitivní hodnocení jeho tvorby možno najít in: Kutnar, F.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepísctví*, I., Praha 1973, s. 223—4. Výrazná kritika Malého např. in: Vlček, J.: *Kapitoly z dějin české literatury*, Praha 1952, s. 397—402.

² Z autorových prací stojí za zmínku: Malý, J.: *Zpomínky a úvahy starého vlastence*, 1872; týž: *Naše znovuzrození, 1880—1884*; týž: *Napoleon Bonaparte, císař Francouzský*, 1848, 1849; týž: *Hraběte Lva Thuna Úvahy o nynějších poměrech hledíc zvláště k Čechám*, 1849; týž: *Dějiny národu Českého pro školy*, 1849; týž: *Vymožení Rudolfova majestátu od stavů českých l. 1609; 1850; 1862*; týž: *Gedanken über die Lösung der sozialen Frage*, 1872. Kromě beletrie přeložil do češtiny např. práce: Mignet, F. A. M.: *Histoire de la révolution française...* (*Historie revoluce francouzské*, Praha 1849) a Thiers, A.: *O majetnosti*, Praha 1850. Cenné jsou Malého překlady Shakespeareových her. Byl redaktorem Květů, Poznámka, Pražského prostonárodního listu a také spolupracovníkem a redaktorem Riegrova Slovníku naučného (1859—74).

³ Tvrdými kritiky Malého byli např. J. Neruda, V. Hálek, K. Sabina, ale i J. J. Kolár, V. V. Tomek a další. Srov. Vlček, J.: c. d., s. 397 nn.

osobnost již mytizovaná nesměl být napadán. Přitom Malý nijak nepopíral, že Havlíček byl významným novinářem a jeho Národní noviny pokládal za „vzácnou památku“ českého literárního snažení poslední doby.⁴ Zařadil jej přitom do sebevědomé bilance české literární produkce revolučního období kolem roku 1848, kterou rozhodně nelze házet do jednoho pytle s pracemi řady krajně pravicových konzervativců, kteří na uplynulá revoluční léta pohlíželi především jako na „nepříjemnou zkušenost, na kterou je lépe co nejrychleji zapomenout“.⁵ Odpůrcům Malého však bylo příjemnější citovat kritické řádky o Havlíčkovi a jeho „těkavému duchu“, který se „neuměl pevně ustanoviti na jistém nezvratném směru“ a „v rozpravách o tak vážných věcech, jako jsou státní a národní záležitosti, zachovati vždy náležitě důstojnosti a často vážné otázky rozhodovati chtěl pouhými vtipy“.⁶ Malému pak ublížily i formulace typu, že Havlíček nedbal na to, že „každá pravda žádá i přiměřené sobě roucho“ a „ne každá pravda hodí se pro každého a pro každý čas“.⁷ Tyto dobře míněné, ale neopatrné výtky na první pohled budily dojem rychlého ústupu z revolučních pozic a zrady na národní myšlenice. Nikdo už si potom nedal práci sledovat, jak Malý překračuje rámeček konzervativní politiky a značně odvážně vítá události posledních let. Ani programový závěr článku, který byl v rozporu s některými dílčími odsudky, už nebýval citován. Přitom v něm Malý říká: „národnost naše znamenitě rozšířila svou půdu, došla veřejné platnosti a následkem toho proměnila se literatura česká z pouhé téměř soukromé spekulace v opravdový prostředek přirozeného, organického se vyvinování národu. Jsmeť na cestě dobré, k ostatnímu přihlížejmež sami. Setřen jest sice s vlasteneckých snah našich lesk poezie, a zůstala pouhá próza; onen však lesk byl prázdný klam, ale tato próza jest skutečnost.“⁸ Za prozaickou skutečnost považoval přitom Jakub Malý obnovený rozmach české literární produkce, rozmach, který on sám považoval za zázračné znovuzrození.⁹

Nejméně ještě jednou přispěl Malý v Muzejníku výrazným způsobem k formování českého politického myšlení v porevolučním období. Tímto příspěvkem je jeho stať o vlastenectví a kosmopolitismu. Ona sama by si přes svůj nevelký rozsah zasloužila podrobnou studii, ale povšimněme si v ní alespoň toho hlavního.¹⁰ Autorovy úvahy jsou vystavěny na protikladném postavení vlastenectví jako „principu setrvačnosti“ a kosmopolitismu jako „principu ruchu“. Národ tedy není neměnnou a věčnou kategorií, ale národní existence musí být opodstatněna aktuálním tvořivým příspěvkem toho kterého národa světovému společenství. Malý tak

⁴ Srov. Malý, J.: *Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 až do nynější doby*, in: *Časopis českého museum*, roč. 26, Praha 1852, sv. 3, s. 81—108; sv. 4, s. 1—27.

⁵ Urban, O.: *Česká společnost 1848—1918*, Praha 1982, s. 126.

⁶ Malý, J.: *Přehled literární ...*, s. 87.

⁷ *tamtéž*, s. 88.

⁸ *tamtéž*, s. 27.

⁹ Srov. Malého názory na r. 1848 in: Malý, J.: *Naše znovuzrození*, část 1, Praha 1880, s. 3 nn.

¹⁰ Malý, J.: *Vlastenectví a kosmopolitismus*, in: *Časopis musea království českého*, roč. 31, Praha 1857, s. 96—109.

veřejně poukázal na úskalí, ke kterému se blížil vládní konzervativismus.¹¹ Kritiku tradičního, romanticky do sebe zahleděného vlastenectví spojil s kritikou kosmopolitismu, přehlížejícího společenskou realitu.¹² Odmítl oblíbené strašidlo materialismu — „však odjakživa byly to vlastně interesy materiální, které hýbají světem a lidmi, a ty idey, jež v rozličných dobách sloužily za heslo pokroku časovému, byly toliko pláštěm a zástěrou jejich“ a předpověděl dobu nového idealismu slovy: „přijde doba, že vedle vypočítavajícího rozumu opět se bude hlásiti k svému právu cit i slušného dojde uznání“.¹³

Ve svém krédu Malý upozornil i na škody, které s sebou přináší neplodné vyčkávaní a dialekticky shrnul: „Protož buďme spolu vlastenci i světoobčané: hajme národnost svou se stanovíště kosmopolitického, zároveň ale kvůli vlastnímu prospěchu mějme na zřeteli obecný prospěch člověčenstva a přičiňme se k němu dle sil svých.“¹⁴

Pozdější kritikové však v příspěvcích J. Malého hledali jen důkazy jeho zavilého zpátečnictví a nemohli proto postřehnout, že autor rozvinul myšlenky tradičního vlasteneckého konzervativismu až k jeho mezím a předznamenal tak značnou měrou pozdější měšťanský liberalismus. Když se počínaje 60. léty Malý stále více vzdaloval od nových proudů v české literatuře a dával to najevo svými necitlivě jedovatými a často předpojatými kritikami, opovrhli jím ideoví protivníci vůbec. Jeho zásluhy byly zapomenuty, jeho pozitiva vymazána. Přitom i pouhé nahlédnutí do uvedených statí stačí k tomu, abychom mohli říci, že autor nepostrádal vypravěčský talent, lehkost pera, která mu umožňovala snadno kompilovat z nejrůznějších pramenů a předkládat čtenáři práce sice v mnohém nepůvodní a značně populární, zato však nejen čtivé, ale často i objevné. Jejich průkopnictví spočívalo mnohdy v novém pohledu, odvaze krkolomně zobecnit známá fakta a postavit tak některé osoby, události i jejich vztahy do jiného světla.

Na místě není ani výtku, že se Malý nedržel jednoho oboru, nýbrž publikoval práce z nejrůznějších odvětví dějin, literatury, ale i přírodních věd.¹⁵ Takové hodnocení by si v té době vysloužila řada přispěvatelů do vědeckých časopisů, neboť jen část z nich se mohla pochlubit v záhlaví své práce, že je zpracována „na základě pramenů původních“. Takový odsudek je dílem veden závistí a není ani zaslužený, neboť dobrých popularizátorů vědy (a Malý byl na svoji dobu velmi dobrý) je stále nedostatek. Málokdy se totiž v jedné osobě setká exaktní vědec s brilantním vypravěčem.

Důkazem Malého hledačství jsou i zásadní práce k americké proble-

¹¹ Srov. Urban, O.: c. d., s. 131 nn.

¹² Mezi mladé autory kosmopolitního zaměření zařadil Malý Nerudu, Háalka a další a vysloužil si tak nelibost celého okruhu májového.

¹³ Malý, J.: *Vlastenectví a kosmopolitismus...*, s. 108—109.

¹⁴ *tamtéž*, s. 108.

¹⁵ Vlček, J.: c. d., s. 398.

matice,¹⁶ v nichž se autor na kompilačním základě pustil i do historicko-teoretických a metodických úvah o funkci hospodářských momentů v dějinách, o zákonitosti a protikladnosti společenského vývoje, do úvah, které „v té době v tak jasné vyslovené formulaci v naší historiografii nacházíme jen zřídka“.¹⁷

Z prací Jakuba Malého věnovaných Americe zaujme především jeho velmi obsáhlý spisek nazvaný *Amerika od času svého odkrytí do nejnovější doby*.¹⁸ První čtyři svazky, jak autor sám přiznává, byly sepsány podle prací Washingtona Irvinga a Williama H. Prescottta.¹⁹ Malého výraz „podle“ znamenal prakticky překlad s některými vysvětlivkami pro tehdejšího čtenáře neznalého popisovaných reálií. Malý byl ovšem dobrým znalcem anglického jazyka i schopným stylistou, takže i tyto čtyři svazky znamenaly v době svého vydání jistě cenný přínos pro rozšíření kulturních i historických znalostí domácího publika.

Nás však více zajímají poslední dva díly, které se zabývají kolonizací Severní Ameriky a její emancipací, jak autor nazval odtržení amerických osad od mateřské země. Tady Malý vystupuje jako autor vycházející z dokumentů zasluhujících důvěry a z různých pramenů. Bez toho, abychom jej urazili, můžeme říci, že měl jeden zásadní zdroj svých poznatků a tím bylo rozsáhlé dílo George Bancrofta.²⁰ Malý mohl studovat americké vydání, ale část této publikace mu byla přístupna i v německém překladu. První svazek Bancroftovy práce byl totiž přeložen do němčiny nedlouho po jeho vydání v Bostonu v r. 1834 a s určitým časovým odstupem se v Lipsku rozhodli i pro vydání 4.—6. svazku, které byly přeloženy bezprostředně po publikování originálu. Vyšly pak v letech 1852 až 1854 jako *Dějiny americké revoluce I—III*.²¹ Malý tak měl k dispozici německý překlad nejdůležitějších částí knihy a jen období přelomu 17. a 18. stol. by musel studovat z originálu.

Bancroftovo dílo nebylo samozřejmě jediným zdrojem autorova poučení o amerických dějinách, ale posloužilo zřejmě jako názorové východisko, neboť v řadě stanovisek se Jakub Malý (konzervavec se sla-

¹⁶ Malý, J.: *Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby*. Sv. I. — *Život a cesty Kristofa Kolumba*, Praha 1853; sv. II. — *Cesty a objevy soudruhů Kolumbových*, Praha 1853; sv. III. — *Opanování Mexika*, Praha 1854; sv. IV. — *Opanování Peruánska*, Praha 1854; sv. V. — *Dějepis kolonisace Ameriky*, Praha 1855 a sv. VI. — *Dějepis emancipace Ameriky*, Praha 1857. Dále: Malý, J.: *Soustátí severoamerické a jeho ústava*, Praha 1872.

¹⁷ Kutnar, F.: c. d.: s. 223.

¹⁸ Z poznámky č. 16 je zřejmé, že jde o dějiny obou amerických kontinentů. My se však zaměříme jen na problematiku historie Spojených států amerických.

¹⁹ První dva svazky podle: Irving, W.: *History of the Life and Voyages of Christopher Columbus*, sv. I—II, Philadelphia 1837. Irvinga znal Malý podrobněji, překládal i jeho *Alhambru*. Další dva svazky podle: Prescott, W. H.: *History of the Conquest of Mexico a t ý ž : History of the Conquest of Peru*.

²⁰ Bancroft, G.: *History of the United States from the Discovery of the American Continent*, sv. 1—10, Boston 1834—1874.

²¹ Bancroft, G.: *Geschichte der Amerikanischen Revolution*, sv. I—III., Leipzig 1852—54. Do němčiny přeložený I. sv. zahrnoval koloniální období do r. 1666. Tři další svazky se pak zabývaly údobím let 1748—1774.

bostí pro demokratické principy) shoduje s demokratickým republikánem Georgem Bancroftem, jinak zastáncem federalistické politiky a obdivovatelem Bismarckova Německa.²² Pokusme se tedy sledovat Malého dílo s přihlédnutím k jeho zdrojům a některým politickým názorům.

První dvě třetiny Dějepisu kolonizace Ameriky jsou věnovány španělským výbojům v Jižní a Střední Americe. Hned z počátku Malý správně postihuje rozdíl mezi španělskou a anglickou podobou kolonizace. Španěle jsou podle něj podmanitelé bez schopnosti vytvářet a udržet říši. Zajímají se především o drahé kovy, podobni „onomu pošetilci, který, vyprosiv si na bozích, aby vše, čehokoliv se dotkne, ve zlato se obrátilo, uprostřed pokladů svých hladem zemřel“.²³ Autor má pravdu i v tom, že jednou z příčin neproduktivity španělské koloniální ekonomiky byl systém monopolů, dovedený k dokonalosti za vlády Karla V.

Pod vlivem svých vzorů Malý daleko více obdivuje Angličany, kterým věnoval poslední třetinu tohoto svazku. Angličané se mu jeví jako strážliví vystěhovalci s rodinami, kteří hledají nový domov, když jim ve starém začalo být těsno. Tak jako u Bancrofta jdou i v Malého práci angličtí vystěhovalci za půdou a svobodou.²⁴ Svoboda a demokracie, to jsou dva hlavní pojmy, které potkáme stejně často u Bancrofta jako u Malého. U Bancrofta je to dáno tím, že se snaží podat ideální obraz minulosti a použít jej jako vzor pro budoucnost, jejíž skvělý vývoj bude jen zákonitým pokračováním neméně skvělé historie.²⁵ Malý tyto pojmy obdivuje romantičtěji, jako přímý účastník událostí let 1848/49, jako svědek převrácení znovuzkříšení českého národa. Jeho chápání pojmů svoboda a demokracie je vtěleno do spisu Naše znovuzrození, ale neznamená to, že jej tyto symboly nevzrušují při popisu dějin Spojených států.

Nadšení obou autorů však má své meze. Jakkmile dospěl Bancroft ke Shaysovu povstání, otrásl se odporem a nenašel na něm nic pozitivního.²⁶ Ani Malý si již v počátku své práce neodpustil kritiku některých dobových levicových orientací. „Nalézali se [...] potřeštěnci, kteří zámysly své [...] snáze doufali uskutečnit v zemi, kde teprv tvořila se nová společnost. Vidělif jsme něco podobného za našich dnů v rozličných pokusech komunistů, provésti prakticky své přemrštěné teorie též na americké půdě.“²⁷

Proti těmto „přemrštěným teoriím“ vyzvedává Malý pracovitost, svobodu a snášenlivost.²⁸ Do revolučního hesla „Rovnost, volnost, bratrství“ to má sice daleko, ale Malý se také nikdy necítil revolucionářem. De-

²² Federalisty se v tomto údobí amerických dějin rozumějí zastánci silné centrální moci. Bancroft pobýval v Prusku až od r. 1868. V prusko-francouzské válce zastával proněmecké stanovisko.

²³ Malý, J.: *Dějepis kolonizace...*, s. 349.

²⁴ *tamtéž*, s. 352. U Bancrofta se tyto formulace objevují častěji, např. Bancroft, G.: *History of the US...*, sv. IV, s. 12.

²⁵ *tamtéž*, sv. V., s. 69–70.

²⁶ Bancroft, G.: *History of the Formation of the Constitution of the United States*, New York 1882, sv. I.–II., sv. II.

²⁷ Malý, J.: *Dějepis kolonizace...*, s. 353.

²⁸ *tamtéž*, s. 354.

mokraterem byl za revolučních dnů srdcem, ale pak se rozumem stal vlasteneckým konzervativcem.

V jedné části se Malý nechal inspirovat Bancroftem zcela. Mluví se v ní o tom, jak slabost metropole a osadnický duch svobody formovaly samosprávu kolonií.²⁹ Rovněž Bancroft totiž z tvrdého boje kolonistů o přežití vyvozuje vznik amerických principů náboženské svobody a v podstatě svobody vůbec a revoluci vnímá jako „vytvoření společenského svazku prostřednictvím konstituování svobody“.³⁰

Zajímavé je, jak Malý přijal víru v sílu krve. Angličané jsou podle něj životaschopnější kolonizátoři, neboť se, na rozdíl od Španělů, nemísili s domorodci. Zdá se, že toto hodnocení přejal Malý od A. Heerena, který jako Němec měl pro hlas krve velký cit. Každopádně využil jeho typologii kolonistů a dokonce (u Malého to nebývá často zvykem) autora uvádí. „Proslulý Heeren trefně rozeznává osady rolnické, sadařské, rudnické a obchodnické a výborně vyvádí výsledky rozličného zaměstnání osadníků.“³¹

Dnes již pozapomenutá Heerenova teorie dělila koloniální národy do čtyř skupin. 1. kolonie rolnické jsou postaveny na zemědělství v plném rozsahu. Kolonisté jsou majiteli půdy. Formálně v koloniích zdomácnují a vytvářejí národ. 2. sadařské kolonie produkují některé plodiny z plantáží. Odbytiště mají především v Evropě. Kolonisté jsou sice majiteli půdy, ale nezdomácnují se. Jejich počet se zvyšuje jen pomalu, nestávají se zvláštním národem. 3. hornické kolonie jsou založeny pouze na touze po získání kovů. Kolonisté se zdomácnují. Kolonie se mohou rozšiřovat, ale pouhé dolování je nedovede k většímu vzrůstu počtu obyvatel. 4. obchodní kolonie jsou ty, jejichž smyslem je hlavně obchod s přírodními produkty, rybářství a vývoz produkce domácího obyvatelstva. Zpočátku fungují jen obchodní stanice, později se získané území zvětšuje. Přesto jsou cizinci jen málo vybaveni půdou na to, aby tu mohli zdomácnět.³²

Španělé podle Heerena patřili především do třetí skupiny, zatímco kolonizace Severní Ameriky Angličany patřila jednoznačně do skupiny 1.³³ Problém se však objevuje u Kanady, která formálně patří do první skupiny, ale Heeren překvapuje, že zdrojem příjmů je zde především obchod kožešinami a také že obyvatel tu přibývá jen pomalu.³⁴

I Malý si otázku Kanady položil a zřejmě lépe pochopil specifičnost tohoto problému. Heeren totiž posuzoval vývoj 2. pol. 18. století, tedy od získání Kanady Angličany v r. 1763. Z tohoto pohledu se jevil vývoj skutečně jako atypický. Avšak období francouzské nadvlády rovněž nel-

²⁹ *tamtéž*, s. 357.

³⁰ Bancroft, G.: *History of the US...*, sv. IV., s. 12.

³¹ Malý, J.: *Dějepis kolonizace...*, s. 357.

³² Heeren, A. H. I.: *Handbuch der Geschichte des Europäischen Staatensystems und seiner Colonien von der Entdeckung beyder Indien bis zur Errichtung des Französischen Kaiserthrons*, Wien 1817, s. 29.

³³ Heeren, A.: *c. d.*, s. 112.

³⁴ *tamtéž*, s. 206.

ze pominout. Francouzské osady patřily především do 4. skupiny. Chyběla v nich střední vrstva obyvatel, byli tu jen šlechtici a poddaní a několik stovek „coureurs de bois“, potulných lovců. Na konci 17. stol. měla celá Kanada jen asi 8,5 tis. osadníků a v následujících válkách proti Britům mohla nasadit jen 4,5 tis. mužů ve zbrani.³⁵

Arnold H. L. Heeren byl v 50. letech již zvěčnělým klasikem právních dějin. Byl členem královské Bavorské akademie věd v Mnichově, Italské akademie a především profesorem historie v Göttingen, kde se s ním seznámil i G. Bancroft. Znal i jeho práce o koloniích, ze kterých rovněž čerpal. Přejal také formulaci svého učitele, která se v modifikované podobě objevuje dokonce i u Malého, stejně jako ji později používali další amerikanisté: „Touha po nezávislosti je přirozená v kvetoucích rolnických koloniích, neboť se v nich současně vytváří nový národ. V Americe k tomu přistupovaly i dlouhodobé demokratické zásady, uskutečňované prostřednictvím ústav většiny provincií, dále pak slabá politická vazba s mateřskou zemí a pocit rostoucí síly, ověřený v průběhu sedmileté války.“³⁶

Slabou vazbu kolonií s mateřskou zemí zaznamenala většina novodobých historiků. Především pro 17. stol. bylo narušení tohoto vztahu zřejmé. Ale málokdo z odborníků 19. stol. zkoumal nejen vztahy politické, ale současně s nimi i ekonomiku. Georg Bancroft se zabýval spíše proměnami právních vztahů, správy a celkově politickou situací. Celé dějiny USA jsou u něj rozvinuty pouze v politickém, diplomatickém, vojenském a náboženském aspektu, což plně odpovídalo jeho historické koncepci, podle níž se duch národa projevoval v jeho národních institucích.³⁷ Je tak jakoby poplatný autorům Prohlášení nezávislosti, kteří mezi obviněními, která kladou na bedra Jiřího III., jmenují zejména provinění ve sféře politické a o hospodářském útlaku hovoří jen ve dvou bodech.³⁸

Na tomto místě můžeme ukázat šířku záběru J. Malého. Povšiml si politických problémů metropole, které jí bránily v 17. stol. věnovat se plně správě svých kolonií. Na druhé straně správně postřehl i vliv Navigačních akt na podlomení námořního obchodu amerických osad. Uvádí to na příkladu Virginie a dokonce problematiku zpřesňuje. Sama Navigační akta Virginii příliš nepoškodila, neboť nebyla dodržována; teprve Karel II., který si jejich přesné zachování vynutil, zničil virginský námořní obchod, na čemž nic zásadního nezměnila ani slavná revoluce 1688/89.³⁹ Na svou dobu velmi jasně postřehl Malý i ambivalentnost vývoje. Na jedné straně revoluce v Anglii uvolnila vazbu kolonií, sou-

³⁵ Malý, J.: *Dějepis kolonisace...*, s. 357.

³⁶ Heeren, A.: *c. d.*, s. 365.

³⁷ Srov. Vykoupil, L.: *George Bancroft a „Raná škola“ o americké revoluci*, in: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, C 34, Brno 1987, s. 89.

³⁸ Z 28 bodů obvinění panovníka, která uvádí Prohlášení nezávislosti, se hovoří o ekonomických otázkách jen v případě omezování obchodu a neoprávněného zdanění. Srov. Vykoupil, L.: *Americká válka za nezávislost a její základní dokumenty*, in: *SPFFBU*, C 36—37, Brno 1989—90, s. 86.

³⁹ Malý, J.: *Dějepis kolonisace...*, s. 436 nn.

časne však parlament po definitívni porážke monarchie zvýšil své snahy podřídit si je pevněji. Před parlamentem hájil zplnomocněnec Massachusetts G. Winslow samosprávu osady slovy: „Kdyby nám parlament měl předpisovati zákony, kdežto my nemáme žádných poslanců v dolejší sněmovně, aniž pro velikou vzdálenost můžeme se dostaviti na obeslání, toť bychom byli méně svobodni nežli Angličané“.⁴⁰ Poté parlament od nátlaku ustoupil a až Karel II. zvýšil opět tlak na kolonie.

Kromě této dvojaké situace ve sféře politické si však Malý nezapomíná povšimnout rozporů ekonomických: „Nejednalo se tu o pouhé zásady politické, nýbrž otázky rozdvoující Anglicko s osadami jeho dotýkaly se záležitostí materiálních, jmenovitě obmezování obchodu a vybírání daní“.⁴¹

Jak jsme se zmínili už výše, Malý, stejně jako Bancroft a celá řada příslušníků americké romantické školy v historii, protežuje teorii dlouhodobé tradice americké politické svobody. Její kořeny hledá již v roce 1621, kdy Virginie získala svoji první ústavu a první shromáždění lidových zástupců.⁴² „Koloniální ústava Virginie stala se vzorem pro ústavy ostatních osad anglických v Severní Americe, neboť kdokoliv [. . .] takovou zakládal, musel jí udělití přinejmenším takových svobod, z jakých se těšili obyvatelé Virginie, chtěl-li přilákatí vystěhovalce.“⁴³

Tyto svobody podle Malého postupně obrousily i náboženskou nesnášenlivost — „časem svým a hlavně následkem pevně utvrzené politické svobody, upuštěno jest i z části od nesnášenlivosti náboženské“.⁴⁴ Ta byla příznačnou pro kolonizační období zejména v Nové Anglii. Jejím následkem vznikly i nové kolonie — např. Rhode Island nebo Connecticut. S otázkou náboženské intolerance se řada romantických historiků USA nedokázala smířit. Proto se snažili koloniální období příslušně příkrášlit a tento problém zlehčovat. Malý se této otázce nevyhýbá, ale považuje ji za překonanou časem. Na přelomu 17. a 18. stol. se náboženské rozdíly setřely. Jako příklad lze uvést kolonii Maryland, která se sice stala útočištěm v Anglii pronásledovaných katolíků, ale současně na svém území zavedla duch náboženské snášenlivosti.⁴⁵ Od toho pak Malý odvozuje i postupné mizení politických rozporů a předpokládá vznik „amerikánského vlastenectví“.

Jestliže se v popisu koloniálního období mohl Malý spolehnout na Bancroftovu práci i na další dosažitelné studie, pak pro údobí války nezávislosti měl tuto oporu jen částečně. Přesto se mu, především v duchu pramenů, podařilo poměrně přesně vystihnout základní rysy tohoto společenského pohybu. S jeho vývody lze v hrubých rysech souhlasit dodnes, ačkoliv mírně patetickou rétorikou připomínají formulace Prohlášení nezávislosti.

⁴⁰ *tamtéž*, s. 453—4.

⁴¹ *tamtéž*, s. 501.

⁴² Bylo to vlastně již v roce 1619, kdy zasedal první koloniální parlament ve virginském Jamestownu.

⁴³ Malý, J.: *Dějepis kolonisace . . .*, s. 436.

⁴⁴ *tamtéž*, s. 453.

⁴⁵ *tamtéž*, s. 455.

„Kolonie anglické, spravující se vlastními sněmy, požívaly dle práva i v samém skutku již dávno jakési samostatnosti, která jen slabým svazkem k mateřské zemi je vázíc, byla hlavním základem jejich mocného rozkvětu. Té samostatnosti kdyby Anglicko bylo šetřilo, přestávajíc na právu ochranném nad svými osadami, nikdy nebyly by se tyto proti němu pozdvihly; ale že okem žárlivým patříc na samosprávu kolonií snažilo se skutkem učiniti své vrchnictví nad nimi, jež dosavad jenom nejvíce dle jména provozovalo, osady zatím valně sesílené, co jeden muž povstaly k hájení svých svobod. Co anglické osady pohnulo ku povstání proti mateřské zemi, nebyla žádost, osvoboditi se od nesnesitelného nátlaku libovolné vlády, nýbrž obrana svobody, v jejímž držení již byly, proti outokům na ni činěným. Tu přetržen jest onen slabý svazek, který osady tyto poutal na Anglii, a dosažení úplné samostatnosti nebylo provázeno žádným vnitřním převratem, neboť státní řízení jednotlivých osad bylo již dávno hotovo a změny, které nastaly, když i plná svrchovanost na ně přešla, byly nepatrné.“⁴⁶

I tu je možno najít vliv Bancroftův. Pro něj byla válka za nezávislost bojem sil „dobra“ a „zla“. První byly zastoupeny americkými kolonisty — patrioty, kteří povstali „vedeni vědomím, že prozřetelnost od nich, obránců lidství, vyžaduje heroické sebeobětování“.⁴⁷ Druhou stranu pak reprezentoval „nelítostný monarcha“ se svojí „nenávisť k reformám a antipatií ke svobodě a k vládě lidu“ i jeho angličtí poddaní, kteří se rozhodli pro „válku proti lidské svobodě“.⁴⁸

Válka za nezávislost byla tedy pro oba autory především válkou za svobodu. Ačkoliv se tak podařilo vystihnout jedno ze specifík americké revoluce, která nebyla revolucí ve smyslu revoluce anglické či francouzské, kde se teprve probíjávalo to, co americké kolonie již měly — rozvinuté kapitalistické vztahy, oba autoři se nevyhnuli některým zkreslením.

Nepochybným kladem Bancroftovy práce je jeho hluboké přesvědčení o revolučním charakteru války za nezávislost. V celém svém díle ji nenazývá jinak než revolucí. Jeho koncepce zahrnuje dokonce i tezi o „výjimečném radikalismu jejího charakteru“, i když se posléze zalekl příliš silných slov a doplnil je poznámkou, že výsledků revoluce bylo na druhé straně dosaženo „tak pokojnou cestou, že se ji neodvážili odsoudit ani konzervativci“.⁴⁹

Naopak Malý o revolučnosti celého procesu nemá ani zmínku. Slovu revoluce se prostě vyhýbá. Nejradikálnější stoupenci myšlenky secese jsou pro něj „výstředníky“ — [...] „nyní vždy více a více přátelil se lid s myšlénkou neodvislosti. Výstřednější přátelé svobody, kteří již při započetí války potají byli na zřeteli měli úplnou samostatnost své vlasti, vynakládali nyní všechny prostředky, aby ve svém smyslu působili na

⁴⁶ Malý, J.: *Dějepis emancipace...*, s. 6.

⁴⁷ Bancroft, G.: *History of the US...*, sv. IV., s. 5—6.

⁴⁸ *tamtéž*, sv. IV., s. 197—8, 308.

⁴⁹ *tamtéž*, sv. IV., s. 12.

veřejné mínění“.⁵⁰ Mezi tyto „výstředníky“ patřil i Thomas Paine, jehož roli (a především roli jeho pamfletu *Common Sense*) Malý správně docenil. Odlíšil se tak od mínění jiných historiků, kteří o Painovi raději vůbec nehovoří, nemohou-li jej veřejně odsoudit. Dále však Malý odmítl pokročit a statut revoluce americké válce za nezávislost nepřiznal. Na druhé straně však připustil široké spektrum důvodů, které k ní vedly, a to včetně důvodů ekonomických.

Pokud jde o příčiny revoluce, Bancroft se omezil na srážku „principů svobody a tyranie“, která došla do kulminačního bodu r. 1774, kdy povstal „lid kontinentu s nezdolnou energií, podřizuje se jenom jedinému společnému impulsu“.⁵¹ V pozadí tohoto vystoupení pak byl projev božské prozřetelnosti. „[...] americká revoluce, neočekávaná v okamžiku vzniku [...] vyrostla přirozeně a neodvratně z řady minulých událostí prostřednictvím tvůrčího principu živé víry.“⁵²

Stejně jako Bancroft neskrblil chválou na „nezištné vlastence“ Jakub Malý. Největším se mu jevil Washington. „Neobyčejná obezřelost a neúnavná vytrvalost, nahrazující při něm nedostatek zkušenosti vojenské, byly ony vlastnosti, jimiž Washington stal se vysvoboditelem své vlasti, bezpříkladná pak jeho nezištnost a jiné ctnosti, vzácné v tak povýšeném postavení, jaké on zaujímal, řadí ho mezi nejslavnější muže všech národů a věků.“⁵³

Stejně jako v adoraci Washingtona, shodli se oba v zásadě konzervativní historici i v odsouzení Shayse, vůdce povstání v Massachusetts 1786/87. Bancroft psal s oblibou o „lidu“, ale měl tím na mysli „národ“, americký národ, který „neznal rozdíly podle původu, názorů, privilegovanosti tříd, vládnoucího náboženství, politické moci vlastnictví“.⁵⁴ Bancroftův národ není nijak vnitřně diferencován, jsou jen Američané a Angličané, přátelé a nepřátelé. Malý má tuto otázku ověřenu na dějinách středoevropského prostoru, a tak se nenechá unášet myšlenkou ideální „amerikánské společnosti“ a pohlíží na události roku 1786 realisticky: „[...] kdykoliv demokracie prostředních tříd se zmáhá a ku panství dobývá, v patách za ní žene se i luza, chtíc také mítí svůj podíl všeobecné rovnosti. Tuto však rovnost vykládá sobě jinaké, neboť an pravá demokracie rozumí ji ve vztahu politickém, luza vztahuje ji dále a chce se dělit s majícími třídami o jejich statky — za demokracií přichází komunismus.“⁵⁵

Správně však Malý odhadl vliv tohoto povstání na vytvoření americké ústavy. „Toto komunistické povstání bylo národu spasitelným naučným. Žárlost prostředních tříd na aristokracii ustoupila strachu před luzou, která byla tak patrný příklad dala, jak sobě vykládá zásady poli-

⁵⁰ Malý, J.: *Dějepis emancipace...*, s. 52.

⁵¹ Bancroft, G.: *History of the US...*, sv. VII., s. 21.

⁵² *tamtéž*, s. 23.

⁵³ Malý, J.: *Dějepis emancipace...*, s. 43.

⁵⁴ Bancroft, G.: *History of the Formation...*, sv. II., s. 324.

⁵⁵ Malý, J.: *Soustátí severoamerické...*, s. 124–5.

tické.⁵⁶ „Bylo potřebí nemalého úsilí všech sil pořádkumilovných k udušení povstání...“⁵⁷

V této souvislosti se objevuje ještě otázka otroctví. Malý je zaměřen protitrokářsky a vyjadřuje svůj odpor zcela zásadně a nekompromisně.⁵⁸ Bancroft se k otázce otrokářství musel zachovat velmi delikátně. Do celkové koncepce amerických romantických historiků se totiž otroctví a otrokářství vůbec nehodilo a fakt jeho zachování i po revoluci byl už vůbec nesnesitelný. Proto se všichni, včetně Bancrofta, chovali tak, jako by šlo jen o drobné znaménko na kráse svobody, anomálii spojenou především s komerčními zájmy britské politiky.⁵⁹

Zajímavý je i pohled na americkou ústavu a především na připojený Bill of Rights. Bancroft sledoval se zájmem vytvoření obou dokumentů, ačkoliv Zákon o právech bere spíše jako nutné zlo. Malý v této otázce prodělal vývoj. Ještě v posledním díle Dějin Ameriky se zabývá zejména ústavou a spory kolem jejího přijetí. „V těchto hádkách uplynul rok 1788 [...] Hned na to v úvahu vzaty jsou návrhy jednotlivých států, týkající se opravy konstituce a po dlouhém rokování vypracováno 12 nových, přidavných článků, které pak předloženy jsou jednotlivým státům...“⁶⁰ Nic však o významu těchto (mimořádně jen desíti) článků, které měly kodifikovat občanská práva. V Malého textu působí spíše jako zbytečná obstrukce ze strany jednotlivých států. Později se autor dobral jiného názoru: tvorba hlavních dokumentů byla hledáním rovnováhy mezi jednotou a svobodou, které jsou jinak protikladné. Vítězství federalistů bylo dáno přednostním úkolem zajistit státní existenci. Demokraté si pak jako protiváhu vybojovali svobodu ve formě dodatků k ústavě.⁶¹

Je ještě celá řada otázek, v nichž byl Malý do jisté míry poplatný svému vzoru a naopak i těch, ve kterých se od něj výrazně odchytil, když jej pohled Středoevropana přivedl na jinou cestu. Bancroft ostatně nebyl jediným zdrojem, Malý čerpal i z prací Franze Kottenkampa a Ernsta Bunsena.⁶² Podívejme se ale na závěr na některé společné výsledky, které oba autoři přikládají americké válce za nezávislost.

G. Bancroft vysouvá do popředí myšlenku věčného míru, princip všeobecného bratrství a rovnosti a kodifikování práv občanů. V další řadě si všímá oddělení církve od občanských institucí, vytvoření předpokladů pro další rozvoj průmyslu a dokonce i omezení a pranýřování obchodu s otroky.⁶³ V posledním bodě však jde jen o zbožné přání autorovo.

⁵⁶ Malý, J.: *Dějepis emancipace*..., s. 151.

⁵⁷ Malý, J.: *Soustátí severoamerické*..., s. 126.

⁵⁸ Malý, J.: *Dějepis kolonisace*..., s. 501.

⁵⁹ Bancroft, G.: *History of the US*..., sv. I, s. 159.

⁶⁰ Malý, J.: *Dějepis emancipace*..., s. 155—6.

⁶¹ Malý, J.: *Soustátí severoamerické*..., s. 172.

⁶² Kottenkamp, F.: *Geschichte der Colonisation Amerikas von der Entdeckung bis auf unsere Zeit*, Frankfurt a. M. b. d.; Bunsen, E.: *William Penn oder die Zustände Englands 1644—1718*, Leipzig 1854.

⁶³ Bancroft, G.: *History of the United States of America from the Discovery of the Continent*, sv. 1—8, New York 1883—1885, sv. 2., s. 319 nn.

J. Malý ve své chvále na ústavu USA podává přehled hlavních pilířů státní budovy Spojených států: 1. soustava federace při rozsáhlé samosprávě provinciální a obecní; 2. čistá demokracie, tj. úplná rovnost všech občanů; 3. náležité oddělení od sebe a přísná rovnováha mezi sebou moci zákonodárné, výkonné a soudní; 4. dokonalé zabezpečení svobody osoby, tisku, shromažďování, spolčování; 5. neomezená svoboda vyznání; 6. emancipace školy od církve a státu; 7. všeobecná povinnost branná.⁶⁴

Oba autoři věrni svým tradicím i cílům, které si předsevzali, vytvořili díla v řadě momentů podobná. Stejně jako měl Bancroft na mysli své čtenáře, u kterých bylo třeba povzbudit nacionální citění, tak i Malý promlouval k národu, který se teprve nedávno probudil z dlouholetého spánku a začal hledat svoji ztracenou národní identitu. Účel i publikum byly u obou autorů stejné. Není tedy divu, že oba akcentovali myšlenky svobody a demokracie, kterými se nejlépe podněcují plameny národního nadšení. Rozdíl byl pouze v tom, že Bancroft měl před sebou národ dosud mladý, teprve se formující, který potřeboval pozvednout sebevědomí třeba i za cenu mírného vylepšení minulosti. Malý mluvil k národu historickému, ale čerstvě probuzenému, a proto zesláblému. Právě poukazy na statečný boj Američanů za svobodu mu měly vlít do žil čerstvou krev. Současně však Malý necítil potřebu nic přikrašlovat (snad že těch padělků bylo v našem obrození dost) a je tedy otevřenější v některých delikátních otázkách, které Bancroft musel cudně obcházet.

I do práce o tak odtazitém tématu, jakým byly pro českého čtenáře americké dějiny, dokázal Jakub Malý uložit přiměřenou dávku vzorových příkladů i poučení, učinit je přitom čtivé a poutavé a podržet si a obstojnou odbornou úroveň. Dokázal tak, že jej nemusíme považovat za významného historika, ale je třeba mu přiznat, že byl významným publicistou.

ЯКУБ МАЛЫЙ КАК ИСТОРИК США

Якуб Малый (1811—1885) известен прежде всего как авторски очень плодотворный публицист, писатель и редактор. Литературная критика считает его представителем консерватизма. Она упрекает его в сопротивлении всему новому и в поверхностной популяризации.

Малый выделяется как публицист-историк способностью компилировать, владением иностранными языками и умением популярно преподнести избранную тему. Некоторые его выводы интересны до сих пор. Прежде всего очень полезно снова прочитать его книги, касающиеся революционных годов 1848/49. В них можно найти его положительное отношение к понятиям „свобода“ и „демократия“. Это отношение Малый выразил не только в рамках нашей истории, но сосредоточил свое внимание на истории США, которые с 1776 г. служат образцом демократического общественного строя. Для современного читателя интересны 5-ый и 6-ой тома книги „История Америки“, касающиеся времен колонизации и эмансипации Северной Америки.

⁶⁴ Malý, J.: *Soustátí severoamerické...*, s. 172.

В нашей статье показано, насколько сходна политическая ориентация Малого с ориентацией автора первоисточника, Джорджа Бэнкрофта. Похожая политориентация привела обоих авторов к аналогичной точке зрения на некоторые основные моменты истории США. Кроме того, Малый обнаружил ряд новых интересных отношений. Целью статьи является реабилитация Малого как публициста-историка и как носителя передовых, демократических идей.

